

Michaël

Viering van aarde en hemel

Feest van aarde en hemel – Michaëlviering

Voorwoord

Dit is materiaal voor een viering van Michaël. Het is een complete viering met liederen en teksten. Je kunt hem in zijn geheel overnemen of er ideeën uit opdoen. De viering is een Aarde en Hemelfeest, gehouden in de Kerkboerderij te Hoogeveen op 25 september 2011.

De vieringen van het project Feest van aarde en hemel gaan over de wisseling van de seizoenen, over de verschillende fasen in het leven van mensen, over bijbelverhalen en over oude en nieuwe rituelen. Met andere woorden: over geloven in het alledaagse leven. De doelgroep waar de vieringen voor bestemd zijn, zijn mensen die niet of bijna niet meer naar de kerk gaan.

Als het op 29 september Sint Michaël is, zijn donker en licht in evenwicht. Daarna krijgt het donker de overhand. Het thema van deze viering is ‘het donker in de ogen kijken’. De deelnemers aan de viering versieren een stok met symbolen die hen steun bieden in het donker. In een ritueel kijken of lopen zij het donker in en ervaren de steun van deze stok.

Feest van aarde en hemel geeft een impuls aan vernieuwing van het geloofsverhaal (zowel het binnen de kerk overgeleverde geloofsverhaal als het geloofsverhaal van mensen) als van de liturgie binnen de Protestantse Kerk in Nederland. Dit project maakt een andere benadering van het geloofsgesprek tussen gevestigde kerken en diverse stromingen van zingeving en spiritualiteit mogelijk.

Feest van aarde en hemel is een initiatief van de Protestantse Kerk in Nederland. Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Stichting Kerk en Wereld.

De viering is voorbereid door de werkgroep Gilde van Aarde en Hemel dat bestaat uit Henny de Jong (projectleider), Suzanne Groote, Marjan van Hal, Martha Kroes, Berthe van Soest.

Kijk op: www.feestvanaardeenhemel.nl

Mail naar: info@feestvanaardeenhemel.nl

Inhoud

Sint-Michaël	4
Liturgie Michaël viering.....	6
Inrichting van de kerkzaal	7
Welkom en inleiding op de viering	7
Excurs: Over de duivel.....	8
Kyriëgebed	8
De Schriften.....	9
Meditatie: donker onder ogen zien.....	9
Ritueel: Het donker tegemoet.....	10
Stap 1. Stok versieren.....	11
Stap 2. Ritueel	11
Excurs: Veiligheid.....	12
Stap 3: Verwerking.....	12
Voorbeden	13
Zegen.....	14
Napraten met een hapje en een drankje.....	14

Sint-Michaël

Mabon

Op 21 september wordt het Keltische jaarfeest Mabon gevierd. Het feest heeft verschillende thema's, die met elkaar samenhangen. Het eerste is de oogst en de dank daarvoor. Aan het einde van de zomer aan het begin van de herfst, wordt de oogst binnen gebracht. Een tweede thema is balans en evenwicht. Op 21 september zijn dag en nacht even lang. Het is een tijdstip om op de persoonlijke 'oogst' te reflecteren, de balans op te maken van wat gelukt is en minder gelukt. Hiervan afgeleid is ook het thema van het beslechten van ruzies, vergeven en om vergeving vragen. Het derde thema is de voorbereiding op de komende winter. De herfst begint en na het moment van de herfstequinox worden de dagen korter en de nachten langer. De naam van dit feest stamt uit het begin van de jaren zeventig. Mabon is een eigenaam, afgeleid van het woord zoon of jongen in het Welsh: mab/map. Mabon is een figuur uit de middeleeuwse literatuur uit Wales. Mabon wordt vlak van zijn geboorte ontvoerd, gevangen gehouden in de 'andere wereld'. Met midwinter wordt hij bevrijd en brengt hij het nieuwe licht van de zon, die daarna in kracht toeneemt.

Een minder bekende naam voor dit feest is 'Michaelmas'. Deze naam komt uit Engeland en is één van de namen voor het kerkelijke feest van Sint Michaël.

Sint-Michaël viering

Op 29 september wordt in de Katholieke kerk en in de Evangelisch-Lutherse Kerk het feest van Sint Michaël en alle engelen gevierd. Michaël is aartsengel en aanvoerder van de hemelse legers. Zijn attributen zijn een zwaard en de weegschaal. Michaël wordt vaak afgebeeld terwijl hij vecht met een draak. Deze afbeeldingen zijn geïnspireerd door Openbaringen 12:7-12 waarin Michaël een draak verslaat en uit de hemel jaagt. De draak is de duivel, die staat voor het kwaad. Ook duisternis is een symbool van het kwade. Het feest van de engel Michaël, Sint Michaël en de draak strijder tegen de draak, past in deze dagen, aan het begin van de onbekende (Valenciaanse) schilder periode waarin de nachten langer worden dan de dagen en de duisternis toeneemt.

Een andere taak van Michaël is het ontvangen van de zielen van gestorvenen. De gospel "Michael, row the boat ashore, halleluja!" refereert daaraan. Met de weegschaal weegt Michaël de zielen of het kwaad niet overheerst. Michaël wordt ook vaak afgebeeld als weger van de zielen in het Laatste Oordeel.

Gebruiken

In Nederland zijn er, behalve dorpsfeesten om het einde van de oogsttijd te vieren, geen gebruiken rond deze tijd. In Engeland wel. Het feest van Sint Michaël, 'Michaelmas', was één van de vier 'quarter days', waarop huur betaald werd, schulden afgelost werden en bedienden in dienst genomen. Het was gebruikelijk om de oogst op Michaelmas binnengehaald te

hebben. Daarom markeert dit feest het eind van het productieve boerenseizoen en het begin van een nieuwe cyclus van planten en oogsten. Bescherming tegen de komende donkere tijd was ook een thema. Men at daarom wel een vette gans om de familie magisch te beschermen tegen financiële tegenslag. Het gezegde dat daarbij hoort luidt: “Eat a goose on Michaelmas Day, want not for money all the year”.

Het donker in de ogen kijken

Thema van deze viering is: ‘het donker in de ogen kijken’. Na het evenwicht van de herfstequinox wordt het steeds donkerder. De duisternis wordt in de christelijke traditie verbonden met het kwaad en het leed dat wij meemaken. Kern van de viering is een ritueel waarin de deelnemers uitgenodigd worden het donker in de ogen te kijken, zoals Michaël het gevecht aanging met de draak. We verbeelden het donker evenwicht van de equinox door de kerkzaal te verdelen in een licht en een donker deel. Het donkere deel verbeeldt de herfst en de komende winter. De deelnemers versieren een stok met schelpen, gekleurde touwtjes, lapjes textiel en teksten. Ze richten zich hiermee op de

steun die zij nodig hebben om het donker tegemoet te treden. Vervolgens gaan de deelnemers op de grens tussen licht en donker staan. Dit verbeeldt ruimtelijk het moment van de herfstequinox. Na het zingen van het lied “Zomaar te gaan met een stok in je hand” (Tussentijds 27:1) worden de deelnemers uitgenodigd het donker in te kijken of met hun stok het donker in te lopen. Ze doen dit met twee vragen: Hoe voelt het om het donker in de ogen te kijken? Hoe is het om een stok bij je te hebben? De bijbelteksten die centraal staan in de viering zijn het verhaal over Michaël en de draak uit Openbaringen 12:7-12 en Johannes 1:1-5 waarin staat dat de duisternis het licht niet in haar macht gekregen heeft.

Geraadpleegde literatuur

Cassandra Eason. *Pagan in the city. How to live and work by natural cycles in the everyday world*. Quantum, 2008

Inez van Eijk. Van Allerheiligen tot Sint Juttemis. *Achtergronden van onze feestdagen*. Utrecht/Antwerpen, 1993

Ronald Hutton. Modern Pagan Festivals: *A Study in the Nature of Religion*. Folklore 119, December 2008: 251-273

Liturgie Michaël viering

Welkom

Inleiding op de viering

Openingslied: “Door de nacht van strijd en zorgen strijdt de stoet der pelgrims voort” Gezang 459: 1, 3 en 4

Kyriëgebed

Zingen: Tussentijds 56: 4, 9 en 10.

De Schriften

Johannes 1:1-5

Openbaringen 12:7-15

Meditatie: inleiding op het ritueel

Zingen: “Zomaar te gaan met een stok in je hand”, Tussentijds 27:1 2x

Ritueel

Ritueel met de vraag: Wat heb je nodig om het donker tegemoet te gaan?

Zingen: “Zomaar te gaan met een stok in je hand”, Tussentijds 27:1 2x

Ritueel

Verwerking

Zingen: “Heel het duister is vol van luister door uw licht”, Tussentijds 45 3x

Voorbeden

Slotlied: “Als alles duister is, ontsteek dan een lichtend vuur”. Tussentijds 163 2x

Zegen

Napraten met een hapje en een drankje

De verschillende onderdelen van de Michaëlviering

Inrichting van de kerkzaal

Kerkzaal donker maken

In de viering gaan de deelnemers het donker ervaren met de steun van een stok. Maak een deel van de kerkzaal donker door zwarte lappen op de grond te leggen. Je zou ook kunnen overwegen om de consistorie of een lokaal vlak bij de kerkzaal donker te maken.

Materiaal

Zet de stokken alvast neer en leg op tafels materiaal klaar om de stokken mee te versieren. De stokken kunnen gemakkelijk staand versierd worden aan tafels. Dan heb je geen extra stoelen nodig. Zorg voor een voorbeeld.

Welkom en inleiding op de viering

In de inleiding van de viering wordt het thema van de viering uitgelegd. Zo heeft de inleiding in Hoogetveen geklonken:

“Dit is een bijzondere tijd van het jaar. In deze dagen zijn dag en nacht even lang. Het is een moment van evenwicht. In deze periode waakt een engel. Zijn feest is op 29 september. Het is de aartsengel Michaël. Vaak wordt Michaël afgebeeld met een weegschaal in zijn hand. Het

evenwicht van de weegschaal past bij deze tijd van evenwicht tussen licht en donker. De weegschaal herinnert ons er ook aan hoe belangrijk het gewicht van het goede is, in ons leven. De weegschaal is niet het enige instrument van deze engel. Michaël heeft ook een zwaard of een speer. Dat heeft hij, omdat hij de duivel uit de hemel heeft gegooid. Michaël is een dappere engel. Op schilderijen zie je Michaël vaak een zwaard of een speer steken in een draak of in duivels. Je ziet zo'n schilderij op de voorkant van je orde van dienst. De draak of duivel is het kwaad, of het donker dat Michaël overwint. De draak is nooit helemaal dood. Het kwaad is nooit helemaal overwonnen. Maar Michaël blijft sterk.

Na deze dagen van evenwicht krijgt de duisternis de overhand. Al snel worden de nachten langer dan de dagen. De dappere engel Michaël bemoedigt ons, nu we vlak voor die duistere periode staan. Hij kijkt even op van zijn schilderij en kijkt ons aan, zijn speer fier omlaag om in de duivels te steken. En hij zegt: “Net als ik kunnen jullie dat

aan, die draken en duivels, dat donker in jullie leven”. En hij laat de weegschaal zien, om ons te bemoedigen het goede in ons leven te laten overwinnen. Deze viering gaat over de opgaven van het duister. Met de steun van de engel Michaël bereiden ons voor op het donker dat komt en kijken dat moedig in de ogen.”

Excurs: Over de duivel

Eigenlijk spreken we in de kerk niet meer over de duivel. In het verleden heeft het mensen bang gemaakt. Bovendien past het geloof in de duivel niet bij ons, rationele mensen. Toch is het beeld van de duivel een sterk symbool van het kwaad, buiten ons, of in onszelf. Daarom hebben we de duivel als metafoor van het kwaad een plek gegeven in de viering. We noemen de duivel in de inleiding en in de schriftlezing.

Openingslied: Gezang 459: 1,3,4

Het openingslied maakt het thema van de viering voelbaar: de nacht van strijd en zorgen, het verlangen naar licht, en de liefde die ons daarheen leidt.

1. Door de nacht van strijd en zorgen
schrijdt de stoet der pelgrims voort,
vol verlangen naar de morgen,
waar de hemel hen verhoort.

dat ons blinkend zal omgeven,
als ons God ontvangen zal.

3. Door de nacht leidt ons ten leven
licht dat weerlicht overal,

4. In ons hart is dit de luister,
dit de liefde die ons leidt
op de kruistocht door het duister
naar de lichte eeuwigheid.

Kyriëgebed

De tekst van dit kyriëgebed is een vraag om hulp in het duister. Het glorialied dat volgt is een bevestiging dat God de gevraagde steun zal bieden. In dit lied wordt de dood genoemd, het grootste duister, en de opstanding uit de dood. Dit geeft diepte aan het thema van het donker.

God,
van licht en duister,
van dag en nacht,
van zon en maan,
wij staan vanmiddag op de grens
van licht naar donker.
Help ons het donker tegemoet te gaan.

Zingen: Tussentijds 56: 4, 9 en 10.

4. Licht en donker, dag en nacht,
streng winter, zomerzacht,
ieder op zijn eigen tijd,
zing een lied, de Heer gewijd.

9. Want in 't dodelijke uur
gaat Hij voor ons door het vuur
en Hij zal ons op doen staan
om Hem achterna te gaan.

10. Al wat leeft, wees welgemoed,
Loof de Heer, want hij is goed.

Zegen Hem dan, hier en nu,
want zijn goedheid zegent u.

De Schriften

Schriftlezingen: Johannes 1:1-5, Openbaringen 12:7-15

De schriftlezing uit Openbaringen gaat over de strijd van Michaël tegen de draak, die de duivel is. Michaël wint deze strijd en werpt de duivel op aarde. Deze tekst wordt gelezen op het Feest van Michaël in de Evangelisch Lutherse Kerk. De schriftlezing uit Johannes is een bemoediging, dat ook in de duisternis licht zal blijven schijnen.

Meditatie: donker onder ogen zien

De meditatie is een gevoelsmatige uitleg van het beeld van de draak, de duivel uit Openbaringen. Ook wordt verkend wat het donker voor ons betekent. Wanneer uitsluitend gesproken wordt over het donker als het kwade roept dit irritatie op, merkten we in de voorbereiding. Daarom komen ook positieve betekenissen van het duister aan de orde. De meditatie is geschreven door Suzanne Grootte.

“We worden geconfronteerd in het leven van alledag met het donker, de draak die ons over komt, (ziekte, oorlog, natuurrampen, ongeluk) of onze eigen innerlijke draken (onzekerheid, karakter, uiterlijk, keuzes). In het seizoen waar we nu zijn, ervaren we het evenwicht van de lichte en de donkere periode. Het donker wordt als metafoor gebruikt voor moeilijkheden: depressie, angsten, moeilijke tijden, natuurrampen. In deze overgang van het seizoen gaan we naar de donkere periode in de natuur, de tijd dat het licht korter is en het donker langer. Ik heb erover nagedacht hoe op dit moment van evenwicht van licht en donker deze twee beelden van donker als metafoor en donker in de natuur invloed op mij hebben, om me net als Michael te wapenen om het donker tegemoet te gaan.

In het donker kom ik mezelf tegen. Je kunt je nergens meer achter verschuilen.

Ik vind het moeilijk met de “donkere” kant van mijzelf geconfronteerd te worden, maar het heeft me de wijste lessen opgeleverd. Het functioneerde als een spiegel waarin ik mijn angsten en onzekerheden onder ogen moest komen.

In het donker is het begonnen, donker is ook een startpunt.

De bijbel begint ook met een totale duisternis, een chaos. Daar kan een begin worden gemaakt de schepping. Schepping is balans zoeken dag en nacht, licht en donker.

In het donker zie ik niks, dat kan beangstigend zijn.

Geen oriëntatie punt hebben, soms is er geen gewoon geen pad of een schermerlichtje en tast ik letterlijk en figuurlijk in het duister.

Is donker de kleur zwart? Zijn het ook grijs en grijstinten?

In de donkere tijd die ik tegemoet ga in de natuur, is het niet de hele tijd zo donker, het is grijs en soms wit door de sneeuw. Het kan ook licht voelen door de sfeer. Deze sfeer geeft iets wat ik bij de andere periode in de seizoenen niet heb. In het donker moet je kaars/lamplicht aansteken. Woorden als behaaglijk, knus, kneuterig, gezellig komen vast voort uit deze gevoelservaring.

Donker is niet per definitie zo zwart, dat je niks kan zien.

Ik denk dat soms in het donker, dingen zichtbaar worden. Door die moeilijke ervaring in het donker heb ik inzicht gekregen en ben ik gelouderd.

In het donker moet je dapper zijn

Fluiten of zingen dat doe je om je angst te beheersen als je in het donker loopt of wanneer je in het donker bent. Het komt erop aan dat je moed toont om door de angst heen, dapper te zijn.

We zingen zo met elkaar het lied van Hanna Lam. “Zomaar te gaan met een stok in je hand” We gaan het donker tegemoet en dat doen we vanmiddag symbolisch en letterlijk met een stok/staf zodat we steun vinden, bescherming hebben en strijdbaar zijn. Het is een attribuut dat we gaan aankleden met materiaal waarbij je extra steun door ervaart. Dat zijn woorden, kleuren, schelpen en positieve ervaringen, die de stok speciaal maken.”

*Zingen: “Zomaar te gaan met een stok in je hand”,
Tussentijds 27:1, 2x*

Het lied “Zomaar te gaan met een stok in je hand” is een poëtische inleiding op het versieren van de stok en op het ritueel dat daarop volgt. Het begin van het lied: “Zomaar te gaan” klinkt als een oproep om op weg te gaan. Het lied gaat over een lange en onzekere weg naar het beloofde land, maar de melodie is dansachtig en maakt het licht. Het wordt herhaald vlak voor het moment dat de deelnemers in het ritueel het donker tegemoet gaan.

Zomaar te gaan met een stok in je hand,
zonder te weten, wat je zult eten.
Zomaar te gaan met een stok in je hand;
eindeloos ver is 't beloofde land.

Ritueel: Het donker tegemoet

Stap 1. Stok versieren

Het versieren van de stok duurt ongeveer een kwartier tot twintig minuten. Bij het versieren nemen de deelnemers een vraag mee. Die luidt: wat heb ik nodig om het donker tegemoet te gaan? De versierselen die zij kiezen symboliseren de steun die ze nodig hebben. Onze ervaring is dat deelnemers onmiddellijk en serieus aan de slag gaan.

Stokken

Het mooiste en goedkoopste zijn stokken uit de natuur. Stokken vinden was gemakkelijker dan we dachten. Onze stokken kwamen uit het bos lagen bij het afval van een tuincentrum.

Versiering

Gebruik materiaal dat gemakkelijk aan de stok vast te maken is: touw, wol, grote kralen, ringetjes, schelpen met een gat, stukjes karton waar al een gaatje in zit, en kleine reepjes stof. Neem aantrekkelijke, felle kleuren. Er zijn ook stiften, kleurpotloden of waskrijt nodig, en scharen.

Stap 2. Ritueel

Als de stok klaar is, nodig de deelnemers dan uit om op de scheiding tussen licht en donker te gaan staan, op de rand van de zwarte doeken op de grond. De stok en hun liturgie hebben ze bij zich.

De deelnemers gaan het donker tegemoet met de volgende vragen: Hoe voelt het om het donker in de ogen te kijken? Hoe is het om een stok te hebben? Na het zingen van het lied

“Zomaar te gaan”, kijken of stappen de deelnemers het donker in. Herhaal de vragen, zodat die duidelijk zijn.

Zingen: “Zomaar te gaan met een stok in je hand”, Tussentijds 27:1 en 2

1. Zomaar te gaan met een stok in je hand,
zonder te weten, wat je zult eten.
Zomaar te gaan met een stok in je hand;
eindeloos ver is 't beloofde land.

2. Zomaar te gaan, wordt het leven of dood?
Altijd maar banger, duurt het nog langer?
Zomaar te gaan, wordt het leven of dood?
In de woestijn worden kinderen groot.

Geef de deelnemers de keuze of ze het donker daadwerkelijk inlopen of dat zij blijven staan en het donker inkijken. Tijdens dit onderdeel wordt niet gesproken. Speel aan het eind muziek, om aan te geven dat het ritueel afgelopen is. Dit onderdeel duurt ongeveer vijf minuten.

Excurs: Veiligheid

Het donker ingaan is een intense ervaring, hebben we gemerkt. Bied daarom veiligheid. De stok geeft steun, maar er is meer mogelijk om veiligheid te bieden. Maak de donkere plek niet te donker. Benoem in een eerdere fase van de viering ook een paar positieve aspecten van het donker. Kies een bemoedigend lied voor het begin van het ritueel en geef de deelnemers eventueel een zegen mee. Let op hoe mensen het ritueel ervaren en vraag hoe het gaat wanneer je je zorgen maakt. Breng mensen na het ritueel met elkaar in gesprek om ervaringen uit te wisselen.

Stap 3: Verwerking

Praat in groepjes na aan de hand van de volgende vragen: Hoe voelde het om het donker in de ogen te kijken? Hoe was het om een stok te hebben? Overweeg of er iemand is die voor de gehele groep wil vertellen over zijn of haar ervaringen.

Zingen: "Heel het duister is vol van luister door uw licht", Tussentijds 45 3x
Een dankbaar loflied over het licht van God in het donker als afsluiting van het ritueel.

Voorbeden

In het ritueel in deze viering en bij het maken van de stok lag het de nadruk op onszelf die het donker ondergaan. In de voorbeden wordt de blik ook naar buiten gericht.

"God,

De natuur eist levens en chaos op door tornado's, aardverschuivingen, droogte en andere natuurrampen.

Soms is hebzucht en onze invloed op aarde de oorzaak is van deze natuurverschijnselen, maar ook vinden er rampen plaats waar niemand invloed op heeft.

Wilt u zijn met hen die de duisternis van deze ervaring moeten verwerken.

God,

Er is onrust in veel landen omdat er een golf van veranderingen door de lucht gaat. In een digitale stroomversnelling is de wereld dichter dan ooit op elkaar betrokken geraakt, zijn er verbindingen gelegd en zijn mensen veranderd. Ze zijn bewust geworden van de mogelijkheid tot ontwikkeling, tot nadenken over wie ze zijn. Laat hen daarvoor mogen uitkomen en hun recht halen.

Laat het recht van iedere individu leren om onszelf te relativeren.

Laten wij onze eigen duistere kant onder ogen zien.

Laten we bidden voor de onzekerheid van onze economie, dat de zorg voor de eigen portemonnee de zorg voor het behoud van eigen welvaart ons niet zelfzuchtig maakt,

dat we door de chaos van het duister durven kijken en zien dat we leven in een tijd van veranderingen, waar de zaken wel weer op hun plek zullen vallen, maar waar we in blinde paniek geen mensen mogen buitensluiten.

Laten wij onze eigen duistere kant onder ogen zien.

Laten we bidden voor hen die vast zitten in zichzelf, die de weg kwijt zijn en waar geen schemerlicht in het duister te zien is.

Voor wie de levenssituatie ondraaglijk is en er geen weg omhoog meer mogelijk is, bidden we.

Laten we bidden dat het duister geen plek is waar je alleen doorheen moet gaan.

Amen”

Slotlied: “Als alles duister is, ontsteek dan een lichtend vuur”. Tussentijds 163 2x

Dit slotlied biedt troost, geeft moed en heeft een mooie, bekende melodie:

Als alles duister is, ontsteek dan een lichtend vuur, dat nooit meer dooft;

Als alles duister is, ontsteek dan een lichtend vuur, dat nooit meer dooft,

Vuur dat nooit meer dooft, als alles duister is.

Zegen

In de zegen wordt het beeld van de stok opgenomen als een steun en bescherming om de komende, donkere periode in het jaar in te gaan.

“Ga dan:

Zomaar met een stok in de hand,

als bescherming, als steun, als wapen en durf, zo het donker in de ogen te kijken.

Ga dan met God,

met een staf om moedig het donker tegemoet te gaan.

Amen”

Napraten met een hapje en een drankje

Ontmoeting is één van de doelen van de vieringen van Aarde en Hemel. Daarom is er na de viering een hapje en een drankje. Ook is er dan gelegenheid reacties te geven op de viering, voor de werkgroep van belang voor de voortgang van het project. De vieringen zijn 's middags.